

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Commentaar (discussie met U. Rosenthal)

Hoetjes, B.J.S.

Citation

Hoetjes, B. J. S. (1973). Commentaar (discussie met U. Rosenthal). *Acta Politica*, 8: 1973(1), 20-26.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451391>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451391>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Wanneer men probeert een vak of een deelgebied binnen een vak te omschrijven, stuit men in eerste instantie op problemen en moeilijkheden, zoals dat bij elke intellectuele onderneming het geval is. Men kan dan, vóórdat men zich aan zo'n poging waagt, voorop gaan stellen dat de hele zaak 'problematisch' is en misschien wel onbelangrijk.

Toch kan het zoeken naar een definitie een belangrijke positieve betekenis hebben. Wanneer men 'definiëren' niet uitsluitend en op de eerste plaats opvat als 'de precieze afbakening van de grenzen van een (sub)-discipline', maar er een meer positieve inhoud aan geeft, kan een discussie over definities leiden tot een verduidelijking van de kerninhoud van het vak en op deze manier kan voor de beoefenaar en voor de buitenstaander een grotere helderheid worden bereikt omtrent het karakter ervan. Het is om deze reden, dat Rosenthal's betoog nadere aandacht alleszins verdient.

Zoals zojuist al naar voren kwam, hoeft bij het zoeken naar een definitie niet als norm te worden gesteld dat de omschrijving het (sub)vak voor 100 % sluitend en exact afpaalt. Men kan zich uiteraard concentreren op de vergroting van deze exactheid (met een aantal zware problemen vandien — Rosenthal signaleert ze terecht), maar ook andere zaken kunnen bij het omschrijven voorop worden gesteld. Dit betekent echter niet, dat in het laatste geval voor het verdere definiëerwerk iedere regel zou ontbreken. Voorzover er alsnog wordt gedefiniëerd, afgebakend of omschreven, dient men als eisen te blijven stellen:

- het gebodene moet logisch consistent en doordenkbaar zijn, dat wil zeggen zo precies mogelijk geformuleerd en niet in strijd met zichzelf;
- de geboden omschrijving moet substantiële verschillen en overeenkomsten aangeven tussen het gedefiniëerde en het 'overige', dat buiten de definitie valt;
- de definitie moet (samenhangend met de vorige eis) een bevredigend antwoord geven op de vraag naar de kenmerkende inhoud van het gedefiniëerde, in casu de vergelijkende politicologie. Deze eis laat een zeer grote ruimte voor de individuele voorkeur van de omschrijver, maar in elk geval impliceert ze wel, dat een definitie persé niet kan volstaan met een verwijzing naar 'gezaghebbende vakbeoefenaren' zonder meer: vergelijkende politicologie kan dus niet worden gedefiniëerd als bv. datgene wat zij, die zich beoefenaren van de vergelijkende politicologie noemen, als het typische van hun vak aanmerken; een dergelijke definitie biedt geen antwoord op de vraag naar het kenmerkende van de vergelijkende politicologie, integendeel, ze roept deze vraag onmiddellijk weer op, en bovendien bergt ze het gevaar in zich, dat men verder afziet van het opbouwen van een redenering en zich blindelings overgeeft aan de 'groten' van het vak of aan de trend, die op een bepaald moment het meest 'in' is; meer daarover straks.

Tegen de achtergrond van bovenstaande maatstaven kunnen bij Rosenthal's betoog een aantal kritische kanttekeningen, alsook enige meer fundamentele vraagtekens worden geplaatst, met name waar het gaat om de eigen plaats van de vergelijkende politicologie. Om te beginnen diens betoog nog eens kort samengevat.

De vergelijkende politicologie heeft geen kenmerkende eigen methode (1), en ook geen duidelijk inhoudelijk studieveld (2); wat haar wèl kenmerkt is een anti-ethnocentrische optiek (3), een gerichtheid op het vergroten van de empirische reikwijdte van de generalisaties (4) en tenslotte een intensieve aandacht voor politieke verschijnselen in ontwikkelingslanden (5).

Een aantal opmerkingen:

1 — De 'eigen' methode. Het lijkt inderdaad weinig zinvol om de vergelijkende politicologie te typeren op een puur methodologische basis, namelijk als die politicologische subdiscipline, waar de 'vergelijkende methode' hoogtij viert. Op de eerste plaats betekent het omschrijven van een vak als louter methode, dat men er geen enkele typerende kennisinhoud aan toekent, en dat geeft een definitie weinig substantiële waarde. Ten tweede wordt dit nog erger, als bij nadere beschouwing de 'vergelijkende methode' als methode niets eigens te bieden blijkt te hebben. Zowel bij het gebruiken van de case-study-methode als van de statistische methode worden, zodra men tot interpretatie en analyse wil komen, gevallen met elkaar vergeleken, als onderdeel van het proces van wetenschappelijke kennisverwerking. Wanneer de bestudering van bepaalde verschijnselen grote methodologische vraagtekens en moeilijkheden oproept (zoals dat inderdaad bij Lijphart's 'small N — many variables'-situaties het geval is), dan is het zaak deze problemen expliciet te onderkennen. Het snel opplakken van een nieuw etiket 'vergelijkende methode' versluiert daarentegen de problemen en werkt bovendien verwarrend.

Rosenthal lijkt bovenstaande mening te delen, wanneer hij Lijphart's methodologische etiket voor de vergelijkende politicologie afwijst. Aan de andere kant omschrijft hij de vergelijkende politicologie als gekenmerkt, onder andere, door een methodologisch accent op 'het vergelijken van politieke elementen'. Ook elders in zijn betoog over de 'eigen' methode valt een aanzienlijke mate van onduidelijkheid te bespeuren. Almond, die voor wat de methode betreft geen onderscheid maakt tussen 'comparative politics' en 'political science' wordt zonder enig argument verworpen (Rosenthal's verwijzing naar 'paragraaf 6' maakt de zaak er niet duidelijker op, omdat aldaar geen enkel nieuw argument wordt gepresenteerd) en wanneer hij nostalgisch spreekt over de 'echt vergelijkende studies', dan wekt dat toch wel de suggestie, dat hij het 'vergelijken' als iets typerends voor de vergelijkende politicologie beschouwt. Nogal raadselachtig is verder zijn stelling,

dat zorgvuldig opgezet vergelijkend onderzoek (dat qua grondtrekken vergelijkbaar is met het laboratoriumexperiment in de natuurwetenschappen) een obstakel vormt bij het streven naar een maximale empirische reikwijdte, omdat 'het niet gaat om het verklaren van het ene . . . verschijnsel middels vergelijking met . . . een ander, maar om het verklaren van het ene èn het andere verschijnsel'. Zelfs als men dit laatste zinsgedeelte accepteert, in die zin dat in de vergelijkende politicologie gestreefd moet worden naar een zo groot mogelijk verklaringsgebied en een zo hoog mogelijk theoretisch niveau, dan nog lijkt de 'omdat-relatie' van deze stelling met het voorafgaande vrij duister. Immers, ieder onderzoek, zeker als het zorgvuldig is opgezet, vormt een substantiële bijdrage in het streven naar maximale empirische reikwijdte der verworven inzichten en, hoe dan ook, geen obstakel.

2 — Het eigen inhoudelijke studieveld. Uit Rosenthal's betoog wordt niet duidelijk, of hij aan de vergelijkende politicologie een typerend studieterrein toekent of niet. Aanvankelijk omschrijft hij de vergelijkende politicologie als gekenmerkt door een intensieve aandacht voor de problemen van politieke ontwikkeling, verandering en modernisatie, een aandacht die volgens hem 'niet toevallig' is. Later echter blijkt hij het streven naar 'maximale empirische reikwijdte' voorop te stellen en de vraag óf, en zo ja waaróm de studie van de ontwikkelingslanden de kenmerkende en exclusieve bezigheid is van de beoefenaar van de vergelijkende politicologie, wordt op een weinig verhelderende wijze behandeld. Meer hierover straks.

3 — De vergelijkende politicologie zou gekenmerkt worden door een eigen optiek, die met name zou inhouden een anti-ethnocentrische instelling. Anders gezegd: bij het doen van onderzoek en het verwerven van inzichten gebruikte men niet alleen op de eerste plaats gegevens uit de eigen omgeving qua tijd en plaats, maar ook en vooral materiaal, dat uit andere tijden en plaatsen afkomstig is. Deze 'optiek' behelst dus niets anders dan een methodologische eis, die aan politicologisch onderzoek gesteld kan worden en daarom alleen al lijkt het beter, terwille van de duidelijkheid, niet te spreken van een 'optiek', maar van een methode, die dan typerend zou zijn voor de vergelijkende politicologie, en wel omdat zij een onmisbare vereiste vormt wanneer men streeft naar een maximale empirische reikwijdte van de (te verwerven) inzichten. Het is echter de grote vraag of dit streven het kenmerk is van de vergelijkende politicologie. Net zoals bij iedere onderzoeker, die meer wil dan pure beschrijving, het vergelijken (in min of meer zorgvuldige vorm) een rol speelt, zo kan men zich ook afvragen of niet bij elk analytisch-theoretisch georiënteerd onderzoek het streven naar maximale empirische reikwijdte bestaat. Als dat zo is, dan kan de anti-ethnocentrische instelling/methode in elk geval niet typerend worden genoemd

voor de vergelijkende politicologie, tenzij men 'vergelijkende politicologie' gelijkstelt aan 'theoretisch georiënteerd onderzoek'. Of Rosenthal dat doet, willen we ons thans afvragen.

4 — En jawel hoor, hij doet het. Het streven naar maximale empirische reikwijdte wordt door Rosenthal zeer sterk benadrukt in zijn omschrijving van het 'typerende' van de vergelijkende politicologie. Wat bedoelt hij hiermee? Het gaat volgens hem hierom, dat de beoefenaar van de vergelijkende politicologie binnen het kader van een algemene theorie verklaring en inzicht probeert te verwerven in zovéél mogelijk politieke verschijnselen, zowel wat betreft tijd als wat betreft plaats. Deze stelling heeft een aantal kanten.

Op de eerste plaats kan men haar zo lezen, dat ze inhoudt: wát je ook onderzoekt als politicoloog en wat ook het specifieke onderwerp van theorievorming en analyse is, zorg ervoor dat de verschijnselen, die je pretendeert te verklaren, zich uitstrekken over een zo groot mogelijk veld van tijd en plaats: streef ernaar die categorieën verschijnselen, die je pretendeert te verklaren, ook inderdaad voor de volle honderd procent (qua tijd en plaats) te verklaren. Dit is een volkomen correcte eis, die aan wetenschappelijk onderzoek en theorievorming mag worden gesteld, alléén, het is een eis, die aan àlle wetenschappelijk onderzoek en theorievorming gesteld mag worden. Daarom mist ze iedere betekenis als men haar wil laten dienen als typerend etiket voor de subdiscipline van de vergelijkende politicologie.

Op de tweede plaats kan men de eis van maximale empirische reikwijdte ook in meer inhoudelijke zin opvatten, namelijk als het streven om uiteindelijk àlle verschijnselen (qua tijd en plaats) te verklaren en te kennen. Dit is een lofwaardig streven, dat op zich een waardevolle drijfveer kan zijn voor onderzoek en theorievorming, maar het is een zo ruim en vaag streven, dat het niemand ook maar iets duidelijk maakt. Immers, het betekent dat iedere nieuwe studie, die enigerlei analyserend-verklarende neiging vertoont, een bijdrage levert in dit streven, of het nu betreft een onderzoek naar de besluitvorming rond de Bijlmermeer of naar het stemgedrag van de Sowjetunie in de Veiligheidsraad gedurende de tijdspanne 1950—1955, om maar eens een paar voorbeelden te noemen (waarmee overigens niets kwaads wordt bedoeld ten aanzien van deze onderwerpen). Het is een streven, dat zóveel mogelijkheden openlaat — in feite laat het alles open — dat het iedere dienst weigert als middel tot typering en omschrijving van welke subdiscipline dan ook. Wederom: een op zich juist streven, dat echter volledig tekortschiet als definiëermiddel.

Een derde mogelijkheid zou kunnen zijn dat het kenmerkende van de vergelijkende politicologie zou liggen in de algemene theorie, waarbinnen ge-

streeft wordt naar een maximale empirische reikwijdte. Dit zou dan betekenen dat onderzoek en theorievorming, die niet aan het meest algemene verklarende niveau toekomen, niet gerekend zouden moeten worden tot de 'echte' vergelijkende politicologie, tenzij hooguit als 'tijdelijke stap terug', zoals Rosenthal ook stelt. Het is mogelijk. Terwille van de duidelijkheid (alweer) lijkt het echter beter, om als men doelt op 'ontwikkeling van algemene empirische theorieën in de politicologie', dit beestje gewoon bij zijn naam te noemen. Het etiket 'vergelijkende politicologie' lijkt overbodig en misplaatst.

5 — Tenslotte wordt volgens Rosenthal de vergelijkende politicologie gekenmerkt door een intensieve aandacht voor niet-westerse politieke verschijnselen. De studie van deze verschijnselen heeft de impuls gegeven tot het verbreden van de empirische reikwijdte van de vergelijkende politicologie en daarom kan de studie van de politiek in de ontwikkelingslanden in feite als het typische studieveld van deze subdiscipline worden aangemerkt. Hierover een opmerking. Het probleem ligt in de gestelde causaliteit: de studie van de niet-westerse politiek zou typerend zijn voor de vergelijkende politicologie omdat van daaruit de impuls tot verbreding van de empirische reikwijdte is gekomen. Nu zal, zoals hiervoor al is betoogd, letterlijk ieder studie-ontwerp een bijdrage kunnen leveren tot de vergroting van de empirische reikwijdte-naar-tijd-en-plaats, en aldus zal in principe, Rosenthal's redenering volgend, ieder onderwerp 'typerend' kunnen zijn voor de vergelijkende politicologie — voorwaar een weinig bevredigende aanwijzing voor degene, die zoekt naar een kernachtige omschrijving van dit vak. Maar deze redenering zelf, namelijk dat dat gebied van waaruit belangrijke nieuwe impulsen komen voor een vakgebied dáárdoor het kenmerkende studieterrein van dit vak zou vormen, komt ons nogal vreemd voor. Immers, wanneer bijv. de studie van pressiegroepen een belangrijke nieuwe impuls geeft aan de politicologie (zoals dat in de dertiger jaren van deze eeuw in de Verenigde Staten het geval was), dan is daarmee niet opeens dit onderwerp tot 'het kenmerkende studiegebied' van de politicologie geworden. De politicologie heeft als kenmerkend studie-object 'het politieke', waar of wanneer zich dat ook voordoet. Wanneer men het studieveld van een vak gaat vernauwen door het zonder meer gelijk te stellen met de 'trend' die op een bepaald moment het meest 'in' lijkt te zijn, dan betekent dat een misplaatste en jammerlijke beperking van het vak. Dat een dergelijke beperking problemen oproept, beseft ook Rosenthal, wanneer hij de studie van westerse politieke systemen binnen de vergelijkende politicologie aan de orde stelt. Hij kenschetst deze studies echter als vrij onbelangrijk, allereerst omdat ze de empirische reikwijdte naar-plaats niet zouden vergroten (de reikwijdte-naar-tijd en naar-bestudeerde-verschijnselen laat hij gemak-

halve buiten beschouwing) en ten tweede omdat deze studie een 'achtergebleven gebied' zou zijn, in die zin dat men er niet zou proberen tot universeel geldige empirische theorieën te komen. In de volgende paragraaf betoogt hij weliswaar, dat ook bij de bestudering van politieke verschijnselen in ontwikkelingslanden de pretentie om tot dergelijke theorieën te komen 'tijdelijk' (?) is verlaten, maar daaraan verbindt hij niet de conclusie dat ook dit gebied 'achtergebleven' is — waarom wordt niet duidelijk.

Toch ligt naar onze mening in de omschrijving van het studie-object het belangrijkste aanknopingspunt om te komen tot een bevredigende definitie van een (sub)discipline. Niet de wijze waarop men iets bestudeert, maar datgene wát wordt bestudeerd, vormt de kern van een vak. Uit een bepaald studie-object kunnen specifieke methodologische problemen en mogelijkheden voortvloeien, maar dat komt niet op de eerste plaats. Waar het om gaat is het stuk werkelijkheid (of in meer analytische zin het aspect van de werkelijkheid), dat centraal staat in de aandacht.

Zo kan men de politicologie omschrijven als 'de wetenschappelijke studie van het politieke' (d.i. het aspect van gezaghebbende waardenoedeling met betrekking tot groepen, waarbij macht, conflict, legitimiteit en keuze een rol spelen). Welnu, het politieke doet zich in velerlei context en op vele niveau's voor, zodat binnen de politicologie een arbeidsverdeling is ontstaan op basis van de context/het niveau waarop men het politieke bestudeert. De leer der internationale betrekkingen bijv. kan op deze manier worden beschreven als de studie van politieke verschijnselen voorzover deze zich voordoen in het verkeer tussen staten, de 'local politics'-richting als de studie van het politieke zoals dat zich manifesteert op het niveau van de kleine gemeenschap/de stad. De vergelijkende politicologie zou dan kunnen zijn de bestudering van politieke verschijnselen, processen en problemen met een breed karakter, dat wil zeggen, verschijnselen die zich voordoen op het niveau van grote (nationale) samenwerkingsverbanden en bovendien in een aantal van deze verbanden tegelijk. Kwesties als 'het functioneren van zich democratisch noemende politieke stelsels', 'politieke verandering in industriële samenlevingen', 'politieke modernisering in de Derde Wereld', 'vergelijking van modellen van politieke stelsels wat betreft hun werking/stabiliteit/flexibiliteit' zouden binnen een dergelijk studieterrein vallen. Het zijn onderwerpen, die, zelfs als men ze beschouwt binnen één specifieke nationale context, een grote mate van verwevenheid met talrijke variabelen (of, zo men wil, een grote mate van analytische onhandelbaarheid) vertonen, terwijl ze bovendien crossnationale bestudering vereisen. Groot is dan ook de verleiding tot abstract reductionisme of tot oppervlakkige bestudering. Groot zijn ook de methodologische problemen. De problematiek rond Lijphart's 'small N — many variables'-situaties en ook

de 'stap terug', die momenteel bij de studie van deze onderwerpen wordt gedaan, getuigen hiervan.

Het zal duidelijk zijn, dat het bovenstaande niet meer wil zijn dan een poging om het denken over het kenmerkende van de vergelijkende politicologie te stimuleren. Zo zal de vraag opkomen, of het stellen van de 'breedheid' van de bestudeerde onderwerpen als het kenmerk van de vergelijkende politicologie in feite toch weer niet neerkomt op ófwel een methodologische etikettering ófwel een synoniem van 'ontwikkeling van algemene empirische theorieën'. De beantwoording van de vraag naar het bestaansrecht van de vergelijkende politicologie is een allesbehalve eenvoudige zaak. Eén ding is echter duidelijk: om dat bestaansrecht stevig te funderen moet worden gezocht naar een typering van het studie-object van deze subdiscipline — een karakterisering, die zowel mistige universaliteitspretenties als 'inne trend'-verblindings weet te vermijden en die een aanduiding geeft van de problemen waarmee de vergelijkende politicologie zich bezig houdt.

Een afgebroken poging tot democratisering

door J. Th. J. van den Berg

Evaluatie van opzet, uitwerking, resultaten en beëindiging van een poging tot democratisering van het redactionele beleid bij het Limburgs Dagblad te Heerlen van september 1969 tot november 1970

Inleiding

Op het ogenblik dat de laatste hand aan dit artikel wordt gelegd heerst er een wapenstilstand in, wat door het vakblad *De Journalist*¹ is genoemd, 'De slag om het Limburgs Dagblad'. Met name de redactie van die krant is in opstand gekomen tegen de overname, zonder intern overleg, van het bedrijf door de NV Houdstermaatschappij Telegraaf. De daarbij gebruikte argumenten zou men kunnen omschrijven als een verlangen naar 'externe democratisering'; een verlangen namelijk naar medebeslissingsrecht inzake voortbestaan — en de termen daarvan — van de onderneming. Medebeslissingsrecht bovendien, voorzover het gaat om de hele structuur van het dagbladwezen en de plaats van de journalisten daarbinnen.

Dit verlangen komt, voor wat betreft de redactie van het Limburgs Dagblad, minstens gedeeltelijk voort uit de ervaringen met de — tijdelijke — democratisering van de besluitvorming binnen de redactie zelf. Deze kreeg gestalte in de gezamenlijke werkzaamheid aan een nota over het redactionele beleid voor de jaren 1970 en 1971 en in de instelling van een redactieraad in 1970. Een proces dus van wat men 'interne democratisering' noemt en dat enige jaren voorafging aan de turbulente gebeurtenissen in het midden van 1972. Over die poging tot 'interne democratisering' gaat het in dit artikel. Daarin zal worden geprobeerd de gebeurtenissen rond de democratisering te ordenen en aan een kritische waardering te onderwerpen.

De belangrijkste vragen die daarbij zijn te stellen, kan men aldus formuleren:

- 1 — wat waren de belangrijkste opties van diverse belanghebbenden bij het democratiseringsexperiment?
- 2 — wat waren de belangrijkste structurele oorzaken van het mislukken en afbreken van dit experiment?
- 3 — welke minimale voorwaarden hadden moeten worden vervuld om dit experiment te doen slagen?

Een vierde vraag is zeker eveneens relevant: in hoeverre maakten persoon-

¹ Inmiddels is ook deze wapenstilstand voorbij. Aandeelhouders besloten met grote meerderheid de krant te verkopen aan de Telegraaf-holding. Commissarissen van het Limburgs Dagblad benoemden, buiten iedereen om, een nieuwe hoofdredacteur. Voor een overzicht der gebeurtenissen, geschreven vanuit de ooghoek der protesterende journalisten, zie Louis Weltens in: *'De Journalist'*, jrg. 23, nrs. 15/16, 17, 18, 19, 20, onder de titel 'De slag om het Limburgs Dagblad'.